УДК 821.161.2 – 31.09 (477.87) Станинець
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.49.49

ЦИФЕРБЛАТ РОМАНУ «СУСІДИ» ЮРІЯ СТАНИНЦЯ: ПЕРСОНАЖІ ТА СИТУАЦІЇ В ПЛИНІ ЧАСУ

THE CLOCK FACE OF YURIY STANYNETS'S NOVEL "THE NEIGHBORS": CHARACTERS AND SITUATIONS THROUGH TIME

Ігнатович О.С.,
orcid.org/0000-0002-2845-8545
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Ужгородського університету

У статті простежується художнє осмислення історичного періоду та ситуацій у романі Ю.Станинця «Сусіди». Творчість Юрія Станинця (1906–1994) належить до повернутої літературної спадщини, що прийшла до сучасного читача з 1991 року. Серед літературознавців відкритим залишається питання історичного періоду, на який припадає дія роману «Сусіди» (у дослідженнях вказано 10–20 роки XX століття). Тому на цей аспект звертаємо увагу у статті. Для прочитання художнього тексту розуміння часових рамок важливе, бо вони тримають нас у межах історичних реалій епохи, а вчинки героїв не втрачають гостроти.

У романі **«Сусіди»** Юрій Станинець змалював життя закарпатського села напередодні Першої світової війни в часи реалізації реформи «Верховинська акція». Нами встановлено – у тексті конкретно йдеться про 1908–1910 роки, що письменник цілком детально й усвідомлено оприявив, прив'язуючи ситуації твору, зокрема, до пір року, календаря релігійних свят та постів, а також конкретною вказівкою, на який день тижня припадало те чи інше свято/подія, що дає можливість так чітко визначити роки. Маркером є також згадка про вибори до Будапештського парламенту, що відбулися 1910 року влітку (цілком збігається з колізіями, описаними в книжці). Таким є часове тло циферблата роману «Сусіди».

Рухома ж частина на циферблаті – це три стрілки, що мовби втілюють рух трьох сюжетних ліній: хвилинну стрілку рухає лінія Юри; годинною стрілкою управляє сюжетна лінія Марти й Петра; а секундна стрілка супроводжує лінію Мошка. Темп бігу кожної стрілки вказує на ритм життя протагоністів твору. Найповільніше рухається мала годинникова стрілка, що уособлює життєвий прогрес Петра і Марти, проте саме їй доводиться вийти на цифру 12, що знаменує новий день. Найметушливіше поводиться Мошко, і «його» секундна стрілка візуально обертається велику кількість разів. У ногу з часом йде головний герой роману – Юра. Він уособлює ритм хвилинної стрілки, яка мовби підштовхує рух годинної стрілки і пригальмовує шалений лет секундної.

Означені стрілки на ситуаційному циферблаті твору проходять спільно дванадцять ключових подій, формуючи сюжет твору. Ці події виводять героїв роману до нового дня, пов'язаного з модерними економічними реформами на селі. Однак цей день тільки зажеврів перед викликом Першої світової війни.

Ключові слова: література Закарпаття, роман, час, персонаж, ситуація, сюжет, сюжетні лінії, композиція.

This article traces the artistic interpretation of the historical period and situations in Yuriy Stanynets' novel "The Neighbours". The works of Father Yuriy Stanynets (1906–1994) form part of the rediscovered literary heritage that has been accessible to readers since 1991. Among literary scholars, the question of the historical period in which the events of "The Neighbours" take place remains unresolved (studies indicate the 1910s–1920s). We therefore focus on this aspect in our study. When reading a work of fiction, the time frame plays a crucial role; otherwise, we drift away from historical realities and historical eras, and the characters' actions lose their poignancy.

In his novel "The Neighbours", Yuriy Stanynets depicted life in a Zakarpattia village on the brink of the First World War, during the implementation of the "Verkhovyna Action" reform. We have established that the text specifically refers to the years 1908–1910, which the author revealed in great detail and with full awareness, linking the situations in the work, in particular, to the seasons, the calendar of religious festivals and fasts, as well as by specifically indicating which day of the week a particular festival or event fell on, which makes it possible to pinpoint the years so clearly. Another marker is the mention of the elections to the Budapest Parliament, which took place in the summer of 1910 (which coincides perfectly with the conflicts described in the book). This constitutes the temporal background of the clock face of "The Neighbours".

The moving part of the clock face consists of three hands, which seem to embody the progression of the three storylines: Yura's storyline drives the minute hand; Marta and Petro control the hour hand; and Moshko embodies the second hand. The speed at which each hand moves reflects the rhythm of the protagonists' lives. The small hour hand moves the slowest, symbolising the progress of Petro and Marta's lives; yet it is they who must point to the number 12, marking the start of a new day. Moshko is the most restless, and "his" second hand visually rotates an incredible number of times, whilst the movement of the hour hand is barely noticeable. Keeping pace with time is the novel's protagonist, Yura. He embodies the rhythm of the minute hand, which seems to nudge the hour hand forward and slow down the frantic rush of the second hand.

The arrows marked on the narrative clock face of the work trace a path through twelve key events, shaping the plot of the novel. These events lead the novel's characters towards a new era linked to modern economic reforms in the countryside. However, this era had only just dawned when the challenge of the First World War arose.

Key words: Zakarpattia literature, novel, time, character, situation, plot, plot lines, composition.

Постановка проблеми. Творчість о.Юрія Станинця (1906–1994) належить до повернутої літературної спадщини, що відкрилася читачеві з 1991 року. Тож красне письменство Закарпаття 90-х років XX століття, а відтак загальноукраїнське, збагатилося не лише митцем, але й свідком подій, про які в літературознавчих розвідках радянського формату воліли не згадувати.

Отець Юрій залишився в пам'яті краян не тільки непересічним прозаїком, але й моральним авторитетом. Після 1989 року, коли греко-католицьку церкву Закарпаття було легалізовано, читацький загал отримав радісну звістку, що один із зачинателів закарпатської школи новелістики – Юрій Станинець – перебуває при житті й здоров'ї і, що він не зрікся своєї віри, ні служіння, хоч і не міг здійснювати його публічно. При цьому проживав у радянський час дуже скромно, бо роботи в установах для колишнього греко-католицького священника, що не перейшов до іншої конфесії, не знайшлося. Водночас певна «непомітність» отця заховала його від Сибіру чи фізичного знищення.

Наприкінці 90-х років XX ст. поціновувачі познайомилися з повістю та малою прозою письменника. Тоді ж з'ясувалося: Ю. Станинець написав упродовж 1938–1941 років роман **«Сусіди»**, що вийшов окремою книгою 2006 року (видавництво «Ґражда»). До цього моменту єдиним романом у крайовій літературі, що побачив світ до 1946 року, вважався твір «Правда побідила» (1923) Ірини Невицької.

Увага до прози Юрія Станинця вилилася в низку розвідок Наталії Ребрик, котра, супроводжуючи передмовою видання роману **«Сусіди»**, вперше взялася до ґрунтовного наукового дослідження тексту; а також досліджень Валентини Барчан, що сформували книжку «Юрій Станинець: текст і контекст», де романові присвячено окрему статтю. Цікавим свідченням про задум написання роману стала «Автобіографія» письменника, що свого часу постала з відповідей на запитання відомому літературознавцеві, науковцю-письменнику Василеві Попу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У передмові до книжки **«Сусіди»** Н. Ребрик зауважує, що Олекса Мишанич у листуванні з Юрієм Станинцем визначив жанр твору як реалістичну соціально-побутову повість [4, с. 12], однак сама дослідниця визначає жанр твору як роман, адже текст «…місткий за обсягом, складний за будовою, в якому досить широко охоплено життєві події, розкрито історію формування характерів багатьох персонажів, зображено приватне життя людини в нерозривному зв'язку з суспільним розвитком, відтворено конфлікт між людиною і суспільством» [4, с. 12]. Таке обґрунтування Н. Ребрик увело твір Ю. Станинця в романний світ української літератури. Науковиця простежила також композицію, перебіг сюжету, окреслила сюжетні лінії, вказала на художню своєрідність роману [4, с. 14–29].

Наталія Ребрик пригадала «Автобіографію» письменника, в якій той фіксує історію написання роману (подружжю Ребриків Іванові та Наталії Ю. Станинець заповів свою творчу спадщину [7, с. 211]). Для широкого загалу «Автобіографію» було надруковано 2011 року в книзі Ю. Станинця «Червона йонатаночка» (видавництво «Ґражда»). Тут письменник свідчить: «про мого батька багато не скажу, бо про нього мало писати не можна, а «много», я написав у повісті «Сусіди» – про Юру Станчука (а згодом це стало й моїм псевдонімом), головного героя повісті, це і є життя мого батька» [6, с. 542]. Прозаїк, окрім того з'ясовує, як члени його родини «прописалися» серед персонажів **«Сусідів»**.

Професорка Валентина Барчан дослідила роман **«Сусіди»** Ю. Станинця з погляду відображення в тексті усної словесності краян [1, с. 85–111], а також зробила докладну літературознавчу розвідку щодо рецепції творчості Юрія Станинця письменниками та науковцями протягом століття [1, с. 17–34]. Зокрема, дослідниця стверджує, що «роман «Сусіди» – великий епічний твір про світ національної душі та її духовні скарби, художньо змодельовані в картинах життя, культурі закарпатських українців» [1, с. 87]. Валентина Барчан доречно зауважує, що «соціальні проблеми постають у творі як один із вимірів селянського життя, у змісті якого актуальними залишаються побутові, морально-етичні, релігійні та інші аспекти» [1, с. 88–89].

Осмислюючи творчість Юрія Станинця в цілому, літературознавець Дмитро Федака зазначав: «народні характери його новелістики, повісті, роману, несуть в собі й передають нам, читачам, уроки добротворства, гострого почуття справедливості, яким він жив і яке породило в ньому письменника» [7, с. 209].

Проте увага до роману Ю.Станинця не вилилася в розлоге академічне дослідження. Донині залишається відкритим питання історичного періоду, на який припадає дія **«Сусідів»** (у літературознавчих джерелах вказано 10–20-ті роки XX століття [4, с. 13; 1, с. 87]). Тому саме на часові рамки твору звертаємо увагу в дослідженні, адже вони зберігають важливу функцію – тримають

читача в реаліях певної історичної епохи. Тим більше, що Юрій Станинець дуже хотів, аби час точно зчитувався зі сторінок його книжки, адже в романі художньо виписується життя його родини на чолі з батьком, котрого вважав зразком людини мудрої і працьовитої та авторитетом для сільської громади, будучи її старостою. Отже, тема дослідження – **актуальна** і має наукову новизну.

Постановка завдання – простежити історичний часовий відтинок, про який ідеться в романі та вказати на своєрідність руху персонажів у творі.

Виклад матеріалу. Роман Юрія Станинця «Сусіди» присвячений приходу «нового часу» для Закарпаття у складі Австро-Угорщини. Цей етап пов'язаний із реформами на селі, які уможливилися завдяки уряднику Міністерства землеробства Едварду Еґану (1851–1901), що розпочав впровадження економічної та оздоровчої «Верховинської акції». Акція передбачала декілька етапів і виводила села Закарпаття на модернізацію сільського господарства. Трагічна загибель Е. Еґана не дала змоги розгорнути програму повномасштабно. Однак молодше покоління краян, яке розуміло необхідність і слушність реформ, натхненно відгукнулося на перші кроки змін, продовжуючи вкорінювати на селах його економічний задум. Тож роман присвячений саме тому, як нове покоління селян у ритмах нового часу оптимізує своє господарство і виводить село із середньовічного зубожіння до модерного світу. Така тема була цікавою і близькою багатьом письменникам-закарпатцям, серед них Ф. Потушняк, М. Томчаній, Ю. Керекеш, батьки яких обиралися старостами сіл, або зросли до поважних господарів, що мали вплив на розвиток своєї громади, і проявили себе дбайливими батьками, віддаючи своїх дітей на навчання. Йдеться про покоління мислячих батьків, діти котрих сформували науково-культурний пласт Закарпаття XX століття.

Тому Юрій Станинець ретельно прописав часові маркери в романі **«Сусіди»**. Насамперед – через пори року: «осінь», «весна», «літо», «зима» *(«над селом, над полями та горами розмахувала своїми розкішними крилами весна»* [5, с. 88]; *«у село заглядала осінь»* [5, с. 145]; *«і чим далі відходило літо, тим смутніша ставала Марта»* [5, с. 303]; *«був уже кінець весни»* [5, с. 89]); а далі – через сільськогосподарські роботи, які виконуються в той чи інший місяць року *(«порядні господарі за сякої погоди і о сякій порі року готують насіння»* [5, с. 53]; *«робота спориться. Одні ямчать під картоплю, інші з великої купи, яку навозив господар взимку, розносять гній»* [5, с. 89]).

Об'єктивним фіксатором часу в романі є релігійний календар, що передається святами Святвечора, Великодня, Вознесіння, Трійці, днями святих, а також назвами постів (*«довга, мокра, захмарена і смутна Пилипівка розганяла бідаків...»* [5, с. 158]; *«у таких клопотах наближався Свят-вечір»* [5, с. 160]; *«м'ясниці, то м'ясниці. Ніби то що?»* [5, с. 161]; *«ранок свіжий, мерехтливий, веселий, як днешній Великдень»* [5, с. 207]; *«тільки дві справи в цей час не відкладались: це хвороба не дай того, Боже! – і шестиденний піст»* [5, с. 292]). Буває, письменник чітко (думаю, не випадково) вказує день, на який випадає те чи інше свято, що теж уможливлює відстежити роки подій роману *(«аж по Петрах в п'ятницю (а Петра цього року були у вівторок)»* [5, с. 303]). В останніх розділах йдеться про проведення виборів до Будапештського парламенту (1910 р.), участь селян у державному заході *(«справа в тому, пане бирове, ви вже, певно, читали в газетах, що в нашій державі мають відбутися вибори до Будапештського парламенту»* [5, с. 376]), що знову ж таки вказує на часові рамки **«Сусідів»**.

Таким чином, роман, як ми простежили, охоплює події 1908–1910 років у такій послідовності: I розділ – (літо 1908 р.) певний пролог роману, де знайомимося з головними героями, дізнаємося про їхню історію та життєві інтенції; від II розділу до XI – січень–пізня осінь 1909 р.; від XII розділу до XXV – січень–листопад 1910 року. Отже, Ю.Станинець показав у романі один місяць 1908 року та неповні два роки 1909–1910, події у творі часто розгортаються в неділю *(«недільний ранок мов перша весняна квітка, освіжена росою...»* [5, с. 62]); *«недільний настрій нісся двома струмками»* [5, с. 65]; *«по утреній виходили з церкви»* [5, с. 99]; *«дні до неділі минули в напруженні»* [5, с. 260]).

У романі чітко йдеться про час входження Закарпаття до складу Австро-Угорщини, ба навіть герої твору розмовляють у державних установах угорською мовою *(«поздоровкався, а окружний начальник одразу ж заговорив по-угорськи, дивлячись в акт…»* [5, с. 134]; *«з Севлюша один пан хоче з вами неодмінно познайомитися, – ніби оправдовувався, і то по-руськи, а звичайно він говорив з ним тільки мадярською мовою»* [5, с. 375]). Поважна деталь прописана у творі, що теж окреслює час, – реформа «Верховинська акція»: *«програма практичних заходів Еґана пропонує, по-перше, закупити на державні гроші для селян племінну худобу на утримання, всі вигоди від худоби будуть належати селянам, а виплека-*

ний молодняк автоматично переходить у власність селян. По-друге, заснувати сітку кредитних товариств, які б забезпечили селянам короткотермінові позички…» [5, с. 379]. Таким чином, дія роману аж ніяк не розвивається протягом десятиліть, тим більше не може охоплювати 20-ті роки XX століття, адже з 1919 року Закарпаття вже входило до складу Чехословацької республіки.

Це об'єктивне зовнішнє часове тло роману, його циферблат, доповнений рухомими стрілками, які рухають самі герої, мовби обираючи модернізацію свого життя. Ось за цим циферблатом і рухомими стрілками намагатимемось відстежити побудову роману.

Наталія Ребрик окреслила три сюжетні лінії твору:

«1. Лінія Петра, його стосунки з сусідом, Юрою, Мартою, його проблеми, ріст і становлення як господаря;

2. Лінія Мошка – як втілення негативних явищ шахрайства, паразитування, підкупу, спроба пояснення їх виникнення й екзистування, врешті перемоги над ними – як моральної, так і фізичної;

3. Лінія Юри й пов'язані з нею зміни на краще в селянському житті, утвердження Юри як лідера нового типу» [4, с. 17].

Погодимося з думкою, що ці три постаті формують базові ситуації та колізії роману. Однак додамо до переліку образ Марти Станчук, бо саме вона мимохіть стає тією іскриною, що впливає на перебіг життя Петра і, відповідно, вчинків Мошка. Окрім того, на її долі письменник ілюструє зміни, які відбуваються серед молодого покоління дівчат – йти проти волі батьків у питанні одруження, кроїти своє життя «під себе», а не під розуміння старших (*«Неправда! Батько хоче, а я не йду (за Івана – О. І.)»! Не йду!»* [5, с. 96]; *«Марта обхопила голову руками, але терпіла. Та коли ремінь вже вкотре продовжував обнімати плечі, схопилася заводячи:*

–Няньочку, няньочку, за що б'єте…

А батько ніби цього тільки й чекав, та ще вправніше припустив» [5, с. 142]). Постать Марти варто розглядати вкупі з образом Петра *(«тихий, мовчазний, не такий веселий, як Юра. І не такий сильний, свого розуму держався, але любив і другого послухати… обличчя зраджувало його душевну ніжність»* [5, с. 50]), бо події у творі рухаються їхніми спільними діями, почуттями, переплетенням доль. Увага до Марти Станчук прикута ще й тому, що в основі роману лежить буття родини Станчуків – батька, матері, їхніх сина Юри та доньки Марти. Постать Петра активізується автором лише тому, що той прагне одружитися з донькою старого Станчука, сестрою Юри. Тож роман розкривається ще й в іпостасі родинної хроніки Станчуків.

Лінію Юри Станчука можна б виділити першою, бо він є першовідкривачем нового світу: добре веде господарство своєї молодої сім'ї; добре розуміється зі своєю дружиною, малими дітьми; в молодому віці обирається старостою села і добре веде справи громади; без його допомоги не склалося б весілля Марти й Петра; саме він починає будувати сестрі хату нового типу в селі (що також символічно); він радить Петрові їхати на заробітки до Америки; він і повертає свого швагра в село: *«Таким був собі Юра. До праці, до книжки, до співу. Доброго був серця, веселий… Розумним був. Всьому знав дати раду, до всього брався. А поперечне слово ачей і дитині ніколи ще не сказав, лише тоді, коли не заходило о людську гідність. Не любив кривду. Се раз святе»* [5, с. 49]. Отже, це провідна і дорога серцю письменника фігура, до того ж має прізвище Станчук (схоже на Станинець), і є прототипом батька письменника.

Тож вважаємо доцільним окреслити сюжетні лінії таким чином: 1. Лінія Юри (герой, що йде в ногу з часом); 2. Лінія Петра й Марти (пара, символізує повільний рух села до нового дня); 3.Лінія Мошка (протагоніст, який тримає лихварський батіг над селом). Таким чином, три лінії, мовби три стрілки (***хвилинна, годинна, секундна***) на циферблаті, вимальовуються в романі **«Сусіди».**

Роман починається, неначе «об одинадцятій годині», напередодні змін. Як зазначав герой твору І. Яцканина «Пора вузеньких вулиць»: «Дивіться, як стрілка доганяє оту другу, а таки дожене. Але кожна з них знає своє, робить своє…» [8, с. 517]. Так і в романі Юрія Станинця. Двадцять п'ять частин твору рухають стрілками на ситуаційному циферблаті роману, виписуючи дванадцять ключових подій, які формують сюжет твору: 1) намір Петра Костака сватати Марту Станчук; 2) зусилля Мошка розладнати майбутнє весілля, бажаючи придбати Петрову землю (бо коли той одружиться, землі не продаватиме); 3) обрання Юри старостою села і відповідь його перед державним представником на донос щодо кузні; 4) Марта відмовляє остаточно сватачам від Івана; 5) перемога Юри і Петра в суді; 6) закупівля Юрою лісу для громади села і суд із Мошком; 7) оголоски в церкві про одруження Петра й Марти та підпал Петрового майна; 8) весілля Марти й Петра; 9) будівництво нового дому; 10) Петро вирушає на заробітки до Америки, Юра бере участь у виборах до парламенту; 11) смерть Мошка; 12) Юра пише листа до Петра, аби побратим повертався додому.

Час рухає кожним з протагоністів по-різному: в ногу з часом, наче ***хвилинна*** стрілка, йде Юра Станчук – він щохвилинно ухвалює рішення, що пов'язані з сільською громадою, чи з власним господарством, чи з долею Марти й Петра. Юра відслужив три роки строкової служби в угорському війську, побачив світи і має достатньо сили й сміливості, аби впорядкувати життя в селі. Односельці відчувають оту внутрішню впевненість Станчука і покладаються на нього в справах села (*«Хочемо Юру Станчука (старостою – О. І), світлий окружний начальнику, – відповів хтось несміло. – Так, його хочемо...»* [5, с. 106]). Юра розуміє, що значна шкода для громади йде від корчмаря, який лихварює та займається здирництвом односельців, а ті, не маючи відповідних знань і не будучи далекоглядними, піддаються його шахрайству (*«Громада вона і є громада – біля церкви чи на вечорницях голосна та сміла, а як трапиться віч-на-віч, поштуркують тайком одне одного:*

– Кажіть, куме…

– Ге…?» [5, с. 100].

Петро теж побачив світу, служив в армії разом з Юрою і прагне так само, як Станчук, розбудовувати своє життя. Уже й має обраницю – Марту, що відповідає йому взаємністю. Ця пара немов уособлює рух усього закарпатського села до розбудови нового господарювання. Однак Петрові й Марті слід розірвати кайданки споконвічної традиції, коли батьки підшукують подружжя своїм нащадкам. Оскільки батьки Марти більше покладалися на матеріальні статки заможного нареченого, ніж на Петрове вміння господарювати, це сповільнює рух молодих до сімейного щастя (*«Подумай собі тільки розумно. Тут готова хата, волики і все, що тільки треба на змагання. А в Петра?»; «Но, най ня лише розсердить! – гримнув старий Станчук. – Буде їй і Петро, і Йван, і Василь, і кого лише не хоче…»* [5, с. 110]. Постійні інтриги Мошка довкола закоханих заводить на орбіту все нові події, які втручаються у їхні долі, знову ж таки сповільнюючи наближення пари до шлюбу і нового життя. Ментальна нерішучість молодих теж гальмує їхні прагнення. Але ситуація ***«закохані – проти всіх»*** надає сил Петрові й Марті вистояти і піти до шлюбу. Навіть підпал батьківської Петрової хати, який був підлаштований «доброзичливцями», не спинив молодят (*«Коли священик вертав зі служби, Мошків Йося стояв на містку зі запханими в кишені руками.*

– За що ти того чесного чоловіка запалив? – запитав, зупиняючись коло нього, священик… –… Чуєте, люди, – обернувся до церківника і гурту людей, що стояли біля Петрових воріт і привернули увагу священика. – Чуєте, люде? Я кажу, що він запалив Петра. Най дає до суду, а ви будете за свідків, що я казав» [5, с. 257]) і вони починають господарювати «з нуля» (*«На Вознесеніє по Службі стояла велика рада. Станчук, Петро, Юра та їх жіноцтво. Прийнятий був по довгому обговоренню проект Юри. Хата, нова хата Петра, мала бути така, щоб її не так легко можна було ще раз запалити.»* [5, с. 290]). Тому на циферблаті стрілка змін Марти й Петра рухається майже непомітно, ***як годинна***. Але саме вона, виходить на число 12, вказуючи на новий день.

До речі, на прикладі поступу молодої пари можемо робити висновки, як слід поводитися закарпатському селянинові, аби започаткувати краще життя і господарювання на рідній землі: найперше відійти від традицій, що вже віджили; довіряти молоді, яка побачила життя в дальших світах; не боятися відстоювати свої погляди в судах; не зупинятися на шляху до бажаного життя (*«Батьку… всі най пропадемо, а з таким розгнилим боляком на тілі нашого села ми жити не зможемо. Або ми його задушимо, або він так рознесеться, що всіх нас струїть!»* [5, с. 266]).

Був ще один елемент, сприятливий для села – програма «Верховинська акція» Е. Еґана, яка допомагала селянину привести до господарства породисту худобу, що була спеціально виведена для гірської місцевості, розвивати птахівництво, утворювати сільські спілки самодопомоги, які зменшували лихварські посягання місцевих корчмарів на майно краянина.

Зі швидкістю ***секундної стрілки*** метушиться в романі корчмар Мошко: він прагне приділити собі Петрову землю, задля цього вигадує різні колізії, аби витиснути сусіда з його землиці. Письменник описує скорозбагачення Мошка на селі. (*«Мошко прийшов до нас послідним жебраком, а тепер подивись – перший богач у селі»* [5, с. 51]). Юра Станчук працює на благо громади, не шукаючи власного грошового зиску й не піддаючись наклепам та ґешефтам корчмаря, а Мошко пише на нього доноси, порушує судові справи, і Юра значну частину свого часу висиджує в судах, опротестовуючи заяви корчмаря. Мошко виявляє у творі найбільше рухливості: то намовляє людей до необдуманих вчинків, то споює горян у корчмі, то провокує бійку, то пише скарги на рішення сільської влади. А поки корчмар метушиться, Юра щоразу глибше розуміє своє завдання старости села (*«Бо тут йде не про силу, а про вміння розуміти речі, вміння зорі-*

єнтуватись, бачити вихід чи передбачити його, вміння сказати правдиве слово там і тоді, коли в ньому є нагальна потреба» [5, с. 129]).

Станчук не лише регулює життя села, вміє організувати необхідні громадські роботи, але приходить до усвідомлення себе як державного мужа, про що йому мовлять і державні урядовці (*«Тепер вже все розумію, пане бирове... Таких биров треба би нам у кожде село нашої жупи Угоцької… Будьте здорові, і на знак своєї поваги подав руку»* [5, с. 374]; *«Добре, сину, – сказав суддя, повертаючись до Юри. – Хто своїм трудом зароблені гроші оддає на свою церков, то лише чесна і добра людина… Сяких би нам старостів треба в кожне село…»* [5, с. 388]). Юра починає бачити взаємозв'язки в системі, читаючи заборонені книжки, а далі занурюючись у політичне життя, усвідомлює вплив політики на життя людини (*«Дайте спокій з тими виборами… Всі ми переживаємо сю невдачу. А наш архідиякон аж захворів був, так то його засмутило… Бо він дуже стоїть за русинів»* [5, с. 386]). Вибори до Будапештського парламенту завершилися не так, як бажалося йому, але Юрі вже був зрозумілий алгоритм його подальших дій. ***«До нового діла!»*** – говорив до себе і писав в листі до Петра, незважаючи на те, що через односельців дізнається про змову проти себе (*«Але знову кажу вам: сокотіться. Дуже сокотіться… Мошкови прийде розпукнутися, такий на вас злий. Не знаю, що думає з вами робити, але сокотіться…»* [5, с. 392]).

Символом того нового діла постає новий дім Петра і Марти, який закладають на згарищі Петрової старої хати. Це будівля з великими вікнами і небачено високими стелями. Ніхто в селі таких осель не бачив (*«Хто чув та видів для нашого чоловіка таке будувати?.. Пускав* (Станчук – *О. І.*) *високі стіни на два з половиною метри, на три метри. Навіть новіше – на три й двадцять, але три метри вісімдесят високі стіни він ще простому чоловікові не пускав»* [5, с. 316]). Батько Юри Станчука брав хату своєї доньки під бляху, коли всі інші були під соломою (*«Марті аж світ усміхається: це ж, за церквою і фарою, в них буде в селі перша хата під бляхою»* [5, с. 329]). Такими надійними хотів бачити Юра і хати своїх односельців, а відтак – як великий і зручний будинок – увесь рідний край.

Юра Станчук і Петро з Мартою прикладають дуже багато зусиль у боротьбі за можливість розпоряджатися власним майном, щоб управляти селом на благо самої громади. Вони виявляють терпіння і наполегливість для досягнення цілей, а Петро навіть змушений покинути домівку і податися в Америку не тільки заради заробітку, але й щоб не бути зайвий раз на очах у Мошка (*«А як побачить, яку ми тобі хату зачнемо ставити… Ти, Петре, мусиш піти в світ. Я поведу й твоє, і своє діло»* [5, с. 294]).

Марта, яка близько двох років провела в постійній нервовій напрузі, важко переживає від'їзд свого чоловіка, далися взнаки й попередження брата бути пильною біля сусіда-корчмаря. Тому не дивно, що жінка гостро відреагувала на півня, який зайшов до хати: *«…Мартин когут з хати кинувся до плоту, вискочив на нього, залопотів крильми й тим сполошив коней. Й саме в той момент, коли Мошко став одною ногою на спицю колеса, щоб вилізти на віз. Коні зірвалися з місця, він бехнув собою горілиць на храплю, а коні наскочили на цвинтарний паланок, проломили його і там стали…»* [5, с. 396]. Наталія Ребрик зазначала: Юрій Станинець, коментуючи цю раптову сцену в романі, підкреслив, що вона не була вигадкою, а реальним життєвим фактом, який він переніс у твір [4, с. 15].

Два образи-символи тварин залучені до цього епізоду: кінь і півень. Кінь сприймається, окрім іншого, як сила, як додатковий ресурс для людини. А півень – це пробудження до нового дня, заперечення темних сил. І саме півень в романі немов переломлює оту корчмареву силу своєю сонячною активністю. Письменник у тексті використав ситуацію випадковості, що трапилася через збіг обставин *(«Коли Марта вибігла на крики з вулиці, вже лише бачила, як когось піднімають з землі й несуть до Мошкового двору»* [5, с. 396]).

Героїв твору залишаємо, сказати б, за хвилину до «дванадцятої години», адже ось-ось має повернутися додому Петро і життя матиме позитивні зміни. За тоном оповіді цілком зрозуміло, що гряде новий день для Закарпаття: *«Станчук задивився, як тягнуться важкі вайлуваті хмари через Городище на схід. Вони принесуть зміну погоди. Скоро сніг цілком прикриє чорні рани землі…»* [5, с. 397]. Хоч епілога до роману немає, проте усвідомлюємо, що той новий день залишився в зародковому стані, бо 1914 року розпочалася Перша світова війна. Події війни відкриють інші виклики перед селянами краю.

Висновки. Таким чином, у романі **«Сусіди»** Юрій Станинець змалював життя закарпатського села напередодні Першої світової війни в часі реалізації реформи «Верховинська акція». Нами встановлено – у тексті конкретно йдеться про 1908–1910 роки, що письменник цілком детально й усвідомлено оприявив прив'язуючи

ситуації твору, зокрема, до пір року, календаря релігійних свят та постів, а також конкретною вказівкою, на який день тижня припадало те чи інше свято/подія, що дає можливість чітко визначити роки. Маркером є також згадка про вибори до Будапештського парламенту, що відбулися 1910 року влітку (цілком збігається з колізіями, описаними в книжці). Таким є часове тло циферблата **«Сусідів»**.

Рухома ж частина циферблата – це три стрілки, що мовби втілюють рух трьох сюжетних ліній роману: хвилинна стрілка – лінію Юри (герой, що йде в ногу з часом); годинна стрілка – лінію Петра й Марти (пара, символізує повільний рух села до нового дня); секундна стрілка – лінія Мошка (корчмаря, який тримає лихварський батіг над селом).

Темп бігу кожної стрілки вказує на ритм життя протагоністів твору. Стрілка змін Марти й Петра рухається майже непомітно, як годинна, але саме вона, виходить на число 12, вказуючи на новий день. Найметушливіше поводиться Мошко, і «його» секундна стрілка візуально обертається неймовірну кількість разів, у той час, коли рух годинної стрілки ледь помітний. Хвилинна стрілка, яку веде Юра, немов підштовхує рух годинної стрілки і пригальмовує шалений лет секундної стрілки.

Означені стрілки на ситуаційному циферблаті твору проходять спільно дванадцять ключових подій, формуючи сюжет твору: намір Петра Костака сватати Марту Станчук; зусилля Мошка розладнати майбутнє весілля, бажаючи придбати Петрову землю (бо коли той одружиться, землі не продаватиме); обрання Юри старостою села і відповідь його перед державним представником на донос щодо кузні; Марта відмовляє Івановим сватачам вдруге; перемога Юри і Петра в суді; закупівля Юрою лісу для громади села і суд з Мошком; оголоски в церкві про одруження Петра й Марти і підпал Петрового майна; весілля Марти й Петра; будівництво нового дому; Петро вирушає на заробітки до Америки, Юра бере участь у виборах до парламенту; смерть Мошка; Юра пише листа до Петра, аби побратим повертався додому. Окреслені події виводять героїв роману до нового дня, пов'язаного з модерними економічними реформами на селі. Однак цей день тільки зажевріх перед викликом Першої світової війни. А далі настав момент, який колоритно описав Ф. Потушняк у романі «Повінь»: *«Світла корона впала з голови Карла IV, імператора і короля, стукнулась об землю, покотилася набік і тихо спинилася…*

Відразу все змінилось: портрет Франца Йосифа на стіні померхнув, обернувся на розмальований папір; орел над престолом перетворився на звичайнісіньку бляху, а сходи до престолу – у простісінькі дошки…» [Потушняк 1959, с. 5].

Цього року виповнюється двадцять літ із дня виходу роману Юрія Станинця **«Сусіди»** (2006), який оповідає нам про історичне минуле рідного краю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барчан В. Юрій Станинець : текст і контекст : монографія. Ужгород : РІК – У, 2021. 190 с.
2. Потушняк Ф. Повінь : роман. Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1959. 374 с.
3. Ребрик Н. Велика правда життя і творчості Юрія Станинця: передмова. *Станинець Ю. Сусіди* : роман. Ужгород : Ґражда, 2006. С. 3-29.
4. Станинець Ю. Сусіди : роман. Ужгород : Ґражда , 2006. 400 с.
5. Станинець Ю. Автобіографія. *Червона йонатаночка : Вибрані твори*. Ужгород : Ґражда, 2011. С. 534-616.
6. Федака Д. Юрій Станинець. *Українське красне письменство Закарпаття*. Ужгород : TIMPANI, 2017. С. 207-211.
7. Яцканин І. Пора вузеньких вулиць. *Під синіми Бескидами: антологія поезії та малої прози українських письменників Словаччини*/ упорядкув. Д.М. Федаки, І.Ю.Яцканина: Ужгород : ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2006. С. 517-525.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2026